

Західна цивілізація, наша традиція¹

Консерватизм відрізняється від інших сучасних політичних рухів тим, що він більше стосується **пам'яті**², а не бажання; в першу чергу він націлений на захист, а не на прогрес. Консерватор намагається міцно триматися до того, що є добрим - і про що вже **відомо з досвіду**, що воно добре - в той час як інші політичні рухи, тенденції і ідеології хочуть досягти очікуваного доброго - того, якого ще не мають. Що характерно, про уявні добра сучасних прогресивних чи лівих ідеологій, (такі як **свобода, рівність, братерство**) прийнято думати як про "універсальні" цінності, в той час як добра і цінності, які захищають консерватори, набагато легше розуміти як такі, що відносяться до певних обставин. Здається, немає такого чогось, як власне Традиція - замість цього є багато історичних традицій, великих і малих, кожна з яких претендує на відданість і збереження на своїх власних особливих умовах. В результаті, в той час як може бути Соціалістичний Інтернаціонал, і Комуністичний Інтернаціонал - і можна навіть говорити про Ліберальний Інтернаціонал - ніколи не було Консервативного Інтернаціоналу.

Є, однак, одна "квазі-універсалія", яку консерватори багатьох націй, між ними і американські консерватори, розуміли як таку, яку вони захищають: **Захід**. Очевидно, саме слово вказує на те, що це добро або цінність не є насправді універсальним - принаймні воно виключає Схід. З іншого боку, оскільки термін позначає цивілізацію, яка просторово виходить за межі будь-якої західної держави, в часовому вимірі виходить за рамки історії будь-якої конкретної західної нації, а в інтелектуальному вимірі чи вселенськості виходить за рамки будь-якої західної філософії чи доктрини, "Захід" дійсно розтягується до певної універсальності. Говорити про Захід означає говорити про щось космополітичне, однак не позбавлене коренів. Якщо він і не є вічною сутністю, принаймні він є чимось постійним. Захист Заходу - це близько до суті того, що означає бути консерватором в сучасному світі, однак визначення того, чим є Захід і ідентифікація загроз для нього - це джерела незгоди між консерваторами різних гатунків.

+++

Те, що сучасні консерватори тривожаться щодо вразливості Заходу - це наслідок великих потрясінь, які мали місце протягом **двадцятого століття**. В минулому, і особливо протягом дев'ятнадцятого століття, про Захід думали в основному в святкових тонах; консерватори очікували "неминучого" прогресу західно-європейської цивілізації до належного їй місця під сонцем імперії: **"Твої межі будуть все далі розширюватися, / Бог, який зробив тебе могутньою, зробить тебе ще могутнішою"**³. Це було британське

¹ Есе з сайту <http://www.firstprinciplesjournal.com/articles.aspx?article=5&theme=weciv&loc=p>, який є веб-журналом американського Інституту міжуніверситетських досліджень (Intercollegiate Studies Institute (ISI), <http://home.isi.org/about>). На сайті веб-журналу, крім іншого, розміщені курси з певних тем. Текст "**Західна цивілізація, наша традиція**" є перекладом вступного есе до курсу з такою ж назвою.

² У вступному есе до деяких понять, термінів і т.п. подаються гіперпосилання. Студент, який працює над курсом, може відкрити гіперпосилання і ознайомитися зі статтею (як правило, з наукового журналу), яка аналізує виділене поняття в тому контексті, в якому воно вжите в есе. В перекладі ми будемо виділяти слова з гіперпосиланнями, ала без відповідних адрес.

³ Неофіційний гімн Англії.

заклинання, але воно підсумовувало більш загальне відчуття того, що Захід просто "найкращий" - і його чекає безконечна глобальна зверхність. Втім, цю впевненість глибоко похитнуло цивілізаційне саморуйнування Першої Світової війни. Для багатьох лівих м'ясорубка Великої Війни була свідченням структурних хвороб "буржуазної демократії", які вимагали революційного лікування. Для консерваторів, однак, конфлікт владно припинив будь-яку схильність святкувати досягнення нашої цивілізації, замінивши її відчуттям виклику і загрози.

Проти кого тоді, або від чого, Захід відчуває потребу захищатися? Можна назвати дві загальних форми загрози. Перше, протягом двадцятого століття часто стверджувалося, що Захід треба захищати від *внутрішнього* розпаду або занепаду. Консерваторів до роздумів на цю тему підштовхнули, в першу чергу, ідеї **Освальда Шпенглера**, чия книжка "**Занепад Європи** (*The Decline of the West*) стала видавничою сенсацією в Німеччині і Європі зразу після Першої світової війни. У звучній, навіть поетичній, хоч і не в цілком науковій формі, цей пророк песимізму доводив, що кожна цивілізація - це органічне ціле, організоване навколо Високої Культури з особливою "Душею". Протягом усієї історії цивілізації піднімалися і падали по звичайній схемі: народження, зростання, вища точка, занепад і смерть, і наша Західна цивілізація від них не відрізняється.

З точки зору Шпенглера, Захід явно знаходився в останній фазі свого цивілізаційного життя: "Душа" вже не оживляла тіло. Виразні ознаки розпаду Високої Культури включали, з одного боку, **скептицизм, матеріалізм, перебільшення ролі науки (scientism)** і падіння філософії до чистого **академізму**, а з іншого - **урбанізацію, вульгарну демократію, правління багатих і в кінцевому підсумку цезаризм і бюрократію**. Багатьом здавалося, що катаклізм двох світових воєн в першій половині двадцятого століття підтверджує, що цивілізація Західної Європи (і її діаспора в Новому Світі) входить в пору своїх "сутінок".

Хоч сам Шпенглер був переконаний, що приблизно тисячолітній життєвий цикл цивілізацій є природним фактом, і людина не в змозі управляти ним або змінювати - коротко кажучи, що занепад нашої цивілізації є неминучий і незворотній - це не той висновок, який зробили консерватори з його роботи. Все ж таки консерватизм був призвичаєний до того, щоб чинити опір "припливам-відпливам" історії; насправді, консерватизм часто спеціалізувався на видумуванні шляхів для того, щоб "**відкрити годинник назад**". Таким чином, шпенглеріанська зневіра не лише не привела до покірності в песимізмі, але стала бойовим закликком, закликком до дії і до **роздумів**: якщо витоки розпаду і занепаду вдалося б розкрити, може їх можна було б і відвернути.

Інший автор, чії думки з приводу підйому і падіння цивілізацій забарвлювали розуміння долі Заходу консерваторами, був історик і філософ **Арнольд Тойнбі**. Основні його праці були написані в 1950-х, і в них Тойнбі розвинув універсальну історію цивілізацій в термінах виклику і відповіді на нього. Виклик може бути фізичним (наприклад, обробка майже непридатної до землеробства землі), громадянсько-соціальним (внутрішня інтелектуальна криза або релігійно-політичний розкол), або зовнішнім (тиск з боку іншої цивілізації). Яким би не був виклик, відповідь здорової і зростаючої цивілізації залежав від зусиль **творчих меншин**, здатних відповісти на виклик. (У випадку відсутності будь-яких викликів цивілізації просто занепадали). Ознаками цивілізаційного занепаду, в свою чергу, ставало те, що правляча меншина все замикала на себе і на свої минулі заслуги - але була

вже не креативною, а також розбудовувала "Універсальну державу", яка діяла на залагодження незгоди і назадоволення серед виникаючого "Пролетаріату".

Хоча праця Тойнбі і не була зустрінута **без критики**, консерватори все ж знайшли багато пунктів, з якими вони погоджувалися. Наприклад, Тойнбі підкреслював релігію як джерело цивілізаційного відродження, що траплялося не один раз - і консерватори теж бачили в релігії джерело надії для Заходу. Більше того, "Універсальна Держава" і "Пролетаріат" Тойнбі мали щось спільне між централізуючим "колективізмом" і виникаючим "масовим суспільством" двадцятого століття, проти яких консерватори також виступали: можливо, саме завдяки зусиллям консерваторів Захід може ще втримати або відродити свій індивідуалістичний дух, підтримуючи існування і розвиток творчих меншин. Найважливіше, Тойнбі не був детерміністом. Не було якоїсь певної дати, коли Захід мав би впасти; все залежало від конкретних людських рішень і людських дій. І, як наголошував Тойнбі, "Цивілізації помирають внаслідок суїциду, а не внаслідок вбивства". Консерватори могли взяти на себе завдання попередити, шляхом культурного відродження, явно **суїцидальні** тенденції Заходу.

Тема **моральної кризи** Заходу, яка вимагала концентрованої і творчої відповіді, залишалася головною в **полеміці консерваторів** протягом більш ніж півстоліття. Прикметно, що те, що розглядалося Шпенглером, Тойнбі і багатьма консерваторами як індикатор цивілізаційного занепаду - холодний скептицизм щодо релігійних закликів, чуттєві насолоди урбаністичного матеріалізму, демократизація суспільства, раціональна бюрократична адміністрація, розвій космополітичної "Універсальної Держави", розквіт раніше невідомих свобод - іншими розумілося як ознаки процвітання і прогресу цивілізації. Досвід першої половини двадцятого сторіччя навчив консерваторів, що без повноцінних культурних підвалин вагомість і тривалість цих явищ дуже сумнівні. Через це в останні роки **ініціативи консерваторів у війнах за культуру** являють собою постійне зусилля зупинити внутрішні тенденції до **занепаду в самій** Західній цивілізації.

+++

Крім загрози внутрішнього занепаду, було розуміння і того, що "Захід" потребує захисту від загроз *іззовні*, які виникають в міжнародному конфлікті. Покликаючись на лояльність до Заходу як цілого, ви можете здобути політичну прихильність інших людей, які не є співгромадянами вашої національної країни. Іншими словами, Захід є основою або обґрунтуванням "природних" союзів під час війни. Так, британці під час Першої світової війни дуже намагалися, щоб конфлікт розглядався їх потенційними союзниками як зіткнення ліберальних і цивілізованих традицій Заходу з ордами "Гуннів", які наступають зі Сходу. Таким чином, ізоляціоністську Америку і не надто охочі до війни держави Співдружності можна було втягнути у конфлікт як союзників у спільному захисті самої (Західної) цивілізації - а не як союзників по захисту британських імперських інтересів. Включення Радянського Союзу в склад союзників під час Другої світової війни видавалося невідповідним риториці Заходу, але все ж таки і Черчилль, і Де Голль у своїх промовах під час війни говорили про захист "ліберальної і християнської цивілізації" - хороше коротке визначення того, що означає "Захід" по контрасту з нацистським варварством. Коли нацисти були переможені і почалася холодна війна з Радянським Союзом, захист "Заходу" міг слугувати основою для союзу НАТО проти тоталітарного варварства Східного блоку.

Саме в контексті Холодної війни концепція Заходу стала особливо важливою для відродження американського консерватизму. З урахуванням того контексту, термін зразу викликав як геостратегічні, так і економічні коннотації - віддзеркалюючи той факт, що наші радянські комуністичні противники розуміли економіку як основу, "базис" усього політичного, культурного і духовного життя. Таким чином, Японію, незважаючи на всі культурні відмінності, можна було розглядати як "Західну" країну, оскільки вона була демократичною країною з вільним ринком і союзником США (саме так вона була відбудована американцями після Другої світової війни), в той час як Іспанію під владою Франко можна було нрозглядати як таку, що не належить до Заходу, оскільки вона (ще) не була членом НАТО і не була демократією. Протягом часів Холодної війни світ був більш-менш акуратно поділений між комуністичним Східним блоком, так званім Західним союзом (НАТО) і тими країнами, які відносили себе до "позаблокових" (Non-Aligned).

Все ж таки протягом усього періоду Холодної війни теоретики-консерватисти працювали над тим, щоб провести глибший аналіз багатогранних криз двадцятого сторіччя. Багато з них, йдучи за Еріком Фьогеліном (Eric Voegelin), вважали, що радінський комунізм був крайнім вираженням "гностичного бунту" - тобто, що це специфічна ересь в рамках Західної традиції, а не щось таке, що походить з не-Заходу. Якщо ж "войовнича доктрина", яка загрожує Заходу, сама є байстрам власних традицій Заходу, тоді захист Заходу треба починати не на напруженому кордоні, який розділяв дві Німеччини; швидше, захист Заходу повинен починатися із зусиль, спрямованих на поширення серед західної громадськості ортодоксальних течій західної спадщини. Але що ж це дійсно таке - "ортодоксальні" традиції Заходу?

+++

Стандартні міркування середини дев'ятнадцятого сторіччя щодо Західної цивілізації вказували, що Захід має чотири корені. Афіни символічно стояли як джерело філософських традицій Заходу. Єрусалим був джерелом релігійних традицій Заходу. Рим був джерелом правових традицій Заходу. А Германія - германські ліси, в яких жили готські племена - була джерелом специфічно західного духу свободи, договору і самоврядування. В такому розумінні Захід був фактично альтернативною, секуляризованою назвою "Західного християнського світу" (Western Christendom). І справді, християнство абсорбувало давню філософію; церква замінила Римську імперію як всеохопну юрисдикцію; і готи були навернені в християнство. Беручи все це до уваги, Християнство є основним "маркером" Заходу, і внаслідок цього Рим, "вічне місто", можна б розглядати як основний, стрижневий корінь між іншими, меншими коренями. Такий погляд мав, і продовжує мати, особливу принадність для традиціоналістських консерваторів: у Заході, який вони хочуть захищати, легко взнати як **"християнський світ"**. Внаслідок цього, такий консерватизм мав тенденцію високо цінувати **середньовічну цивілізацію**, знаходячи в ній цінний культурний синтез, який залишається нормативним, і, як такий, є критичним по відношенню до деяких рис сучасного світу. Такий консерватизм також **шукає в середніх віках** витоків багатьох Західних інститутів і практик, які часто помилково вважаються сучасними інноваціями. Наприклад, приходять до висновку, що джерело Західного динамізму - **церква**.

Перший серйозний виклик цьому традиційному розумінню Заходу був кинутий протягом Першої світової війни: для цілей тієї війни, Германію треба було поставити поза Заходом, і

внаслідок цього багата література щодо готських вимірів Західного досвіду була втрачена. В результаті, через певний час ми вже не зможемо зрозуміти, наприклад, що мав на увазі Монтеस्क'є, коли він хвалив Англію за те, що вона зберегла свою готську конституцію; ми вже не відчули б інтуїтивну силу гегелівських аргументів щодо особливої світової історичної ролі "германської свободи". Західну свободу треба було б виводити з інших, і ймовірно менш адекватних джерел.

Більше того, в Америці Єрусалимсько-Афінсько-Римське розуміння Заходу, як правило, вважалося незадовільним, оскільки воно схилилося до ствердження пріоритету римського католицизму як синтезу Афін і Єрусалиму - а це те, з чим більшість не-католиків не готові погодитися. Протестанти і інші розуміли "свободу віровизнання" і захист "особистого судження" (*private judgment*) індивіда як **виключно Західні досягнення**, які і забезпечують особливий динамізм Заходу в модерні часи - а ці досягнення вони вважали наслідком реформаторської відмови від римського "обскурантизму", або навіть римського "деспотизму".

Через це **багатьом американським реформаторам** подобалося запропоноване **Лео Штраусом** (*Leo Strauss*) формулювання Великої Традиції Заходу як такої, що походить від Єрусалиму і Афін в **нерозв'язній суперечності** (*tension*). Це формулювання могло кожному щось запропонувати. Католики можуть читати Штрауса і говорити про Рим як про арену, в якій ця суперечність розв'язувалася. Євреям могла подобатися ідея щодо Заходу, в якій розумілося, що релігія Старого Заповіту мала пріоритет перед Новим. Пост-Бартіанські протестанти (*post-Barthian*)⁴ можуть відчувати близькість до екзистенціального вибору або-або між Афінами і Єрусалимом, який Штраус вважав фатумом кожної думаючої людини.

При цьому всьому, особистий вибір Штрауса був Афіни, не Єрусалим: Афіни, в його розумінні, стрижневий корінь Заходу, який іде глибше, ніж інші, менші корені. Через це для більшості **неоконсервативних послідовників Штрауса** свобода задавати питання (*free inquiry*) і сократичне просвітництво (*Socratic enlightenment*) є основними "маркерами" Заходу. Захід, який вони намагаються захищати - це не християнський світ (*Christendom*), це швидше цивілізація, яку збудувала філософія і яка є домом для універсального розуму: іншими словами, цивілізація сучасної ліберальної демократії. (Треба одразу зауважити, що Штрауссіанці традиційно добре усвідомлювали *вразливість* сучасного ліберального режиму; в цьому вони відрізняються від вігівських⁵ тріумфалістів 19 сторіччя, і вони також в багатьох важливих питаннях поділяють погляди інших консервативних захисників Заходу.)

Related to this Straussian account of the primacy of Western philosophy are those libertarian or classical liberal conservatives—perhaps the majority of American conservatives—for whom the [free-market economy](#), with its abundant prosperity and constant technological innovation, constitutes the characteristic Western excellence. With some exceptions, such conservatives tend to identify the West with the “modern civilization” that arose in the eighteenth century as the project of the Anglo-Scottish Enlightenment—and often, it is said, in self-conscious rejection of

⁴ Карл Барт (Karl Barth, 1886 –1968) - німецько-швейцарський теолог, один з найвидатніших протестанських теологів XX сторіччя.

⁵ Очевидно, мова про прихильників американської партії вігів (Whig Party, 1832-1856)

earlier traditions. Whereas Straussians give priority to the modern political order, libertarians and classical liberals give priority to the modern economic order.

A host of conservative debates and areas of research arise from these contentions over the essence of Western civilization. Was modernity really achieved only in rejection of the West's older heritage? Or is modernity a fruit of earlier Western traditions and institutions? (Or, more fundamentally, is modernity to be regarded simply as an unproblematic "achievement"?) Are modern Western institutions self-subsistent? Or do such institutions depend upon cultural prerequisites that may be undermined by modern life? If the West is identified exclusively with the modern and the cosmopolitan, is America in fact the only or the "most" Western nation? And if Socratic enlightenment, free markets, and modernity in general are truly universals, is the particular Western history that led to their achievement merely a husk that may be discarded once we have entered the stage of a truly universal civilization?

+++

Such questions became urgent in the decade between the fall of Soviet communism in 1989–91 and the terrorist attacks of September 11, 2001. No longer facing an Eastern Bloc, the contours and boundaries of the West were thrown into doubt. Indeed, many observers—and not a few conservatives among them—followed [Francis Fukuyama](#) in concluding that we had reached the "End of History," with liberal democracy (the characteristically Western political regime, but one with putatively global application) everywhere triumphant, and rightly so. Under Fukuyama's tutelage, we witnessed the return of a version of the older Whig narrative, now in a new, quasi-Marxist or quasi-Hegelian guise: where before it had been said that communism was the inevitable "wave of the future," it was now held that there was something [inevitable](#) about the triumph of liberal democracy. The West's triumph was the triumph of humanity itself, a universal triumph.

At the same time, the 1990s were the decade of American conservatism's acute struggle with multiculturalism in the academy. Despite [numerous conservative caveats](#) and [objections](#), the locus classicus of conservative arguments against multicultural relativism was Allan Bloom's [The Closing of the American Mind](#) (1987), a best-seller with enormous influence. [Bloom](#) was a student of Leo Strauss, and the peculiar feature of his intervention in the academic wars over the "canon" of texts to be studied in the university was his stipulation that the Great Books of the West were to be preferred *only* on account of their philosophic [universality](#). In other words, the *only* rational basis for allegiance to the West was the West's own allegiance to universal, Socratic questioning. Anything less would be a species of mere ethnocentrism.

As [globalization](#)—the universalization of Western business practices and popular culture—gathered strength in the 1990s, the "facts on the ground" lent further credence to an understanding of the West as a universal civilization openly available to all. America, as the "[first universal nation](#)," seemed to stand as the West's (and the world's) [vanguard](#) and model.

+++

The terrorist attacks of September 11, 2001, brought a jolting return to History. Suddenly, we were confronted anew by the most traditional enemy from the East: [Islam](#)—or at least elements from within Islam that were intent to [resist](#) the rise of a universal civilization built on Western

foundations. Shortly after Fukuyama had published his work on the “end of history” (1989, 1992) Samuel Huntington had published an [article](#) (1993) and later a [book](#) (1996) arguing that, after the Cold War, international conflict would no longer be nationalist (as had been the case in the nineteenth century), nor ideological (as had been the case in the twentieth), but would instead center around a “clash of civilizations.” That is, cultural identities and antagonisms would play a major role in relations among states. Presciently, he observed that Islam in particular has “[bloody borders](#)”—a greatly disproportionate number of the ongoing conflicts in the world involve Muslims. September 11 appeared to prove Huntington’s analysis more cogent than Fukuyama’s: there would be no escape from the burden of history, and ideas and institutions could not be discussed apart from culture.

The situation remains unsettled intellectually, however. On the one hand, the attraction of a universal modern civilization equally available to all remains great—and so many conservatives, especially neoconservatives, are inclined to understand the emergent terrorist threat either as a species of totalitarian ideology (assimilating it to the experience of the twentieth century, as with the use of the term “Islamofascism,” to be defeated by force of arms) or else as a kind of historical backwardness (something “medieval”) that is susceptible to being “modernized” out of existence through the processes and practices of enlightenment, that is, through the application of “democracy.” In either view, the West’s history remains a universal history, confronting inevitable road bumps—albeit sometimes large ones—on the road to inevitable future triumph.

On the other hand, the confrontation with [jihad](#) (to say nothing of the spectacular recent rise of China) is beginning to force a reacquaintance with the [particularities](#) or non-universal elements of the West. Not least, we begin to appreciate more fully that Western ideals and institutions depend at least to some extent on cultural foundations that are the possession of historically Western peoples—and so we view with alarm the [demographics](#) of contemporary Europe, the cradle of the West, with a burgeoning Muslim minority amidst a dwindling native population. Even if the West is less universal than we have lately thought, it is still good, still ours, and still in need of a defense.